

Od počátku 20. století, příznačně nazývaného „stoletím dítěte“, se v české společnosti začíná proměňovat i pohled na literaturu pro děti a mládež. Obrozenecká hodnotící kritéria, upřednostňující jazykovou stránku, ustupovala již koncem 19. století pedagogickým požadavkům; na přelomu 19. a 20. století se nad pedagogickou funkci literatury pro děti a mládež začíná dostávat funkce estetická, související s psychologickou a etickou hodnotou knihy.

Příkladů, jimiž lze tuto tendenci v literární kritice ilustrovat, je vícero. Není nutné pamatovat si jednotlivé z nich, ale je důležité uvědomit si, že tyto názory nehlásají pouze literární historikové a kritikové, ale i sami autoři (spisovatelé a výtvarníci) a mnozí pedagogové.

Alois Mrštík zveřejnil v časopise *Moravská revue* v roce 1899 (1, 1899) stať nazvanou *Literatura pro mládež*. Úvodem v ní podrobil sžiravé kritice dosavadní domácí i zahraniční produkci určenou dětem a mládeži a konstatoval, že „*celá ta literatura tak, jak je, nejen je zbytečná, ale i škodlivá*“. Zabýval se i pozicí četby v životě dítěte a vyzdvihoval právo na to, že „*děti mají žít přirozeně jako děti*“, tedy radostně a v hrách, na čerstvém vzduchu, s dostatkem spontánního pohybu, zatímco pedagogové je nutí k hodinám vysedávání nad úkoly a četbou.

Upozorňoval i na kvantitativní nadprodukcii dětských knih, jejíž daní je pochopitelně nízká úroveň těchto děl. Klíčovou otázkou pro něj přitom je: „*Je to snad poezíí, co speciálně pro dívky píší naše spisovatelky a nesčetná řada spisovatelek zahraničních? Jsou snad poezíí ty hrozné spousty různých deklamovánek a povídek?*“. Kritiky neušetřil ani díla od Elišky Krásnohorské, určená dětem a dospívajícím.

Sám pak konstatuje, že: „*Četba má na utváření charakteru a individuální vzdělání největší vliv. Dávající dítěti knihu – povídku nebo báseň – do rukou, chceme zajisté světlem vědění ozářit a vzdělat jeho rozum, chceme knihou takovou zušlechtit a povznést dětskou duši, pravdou chceme zocelit dětské srdce, krásnou poezie zjemnit dětský cit. Těto úloze dostojí kniha jen tenkrát, je-li poetická a pravdivá, t. j. dílem uměleckým.*“

Tento požadavek na uměleckost, provázaný s pravdivostí, dále rozvíjí: „*Kniha pro dítě musí být nejlepší z nejlepších. Má být poetická, má vynikat krásným a originálním slohem, má obsahovat pěkné poetické obrazy a jemné, ušlechtilé myšlenky. Z toho se nedá ničeho slevit.*“

Mrštík je přesvědčen o tom, že „*moralistní a pedagogické tendence nepřipouštějí umění k slovu a v literatuře pro mládež mají opačný účinek, než jakého autoři knihou chtějí docílit.*“

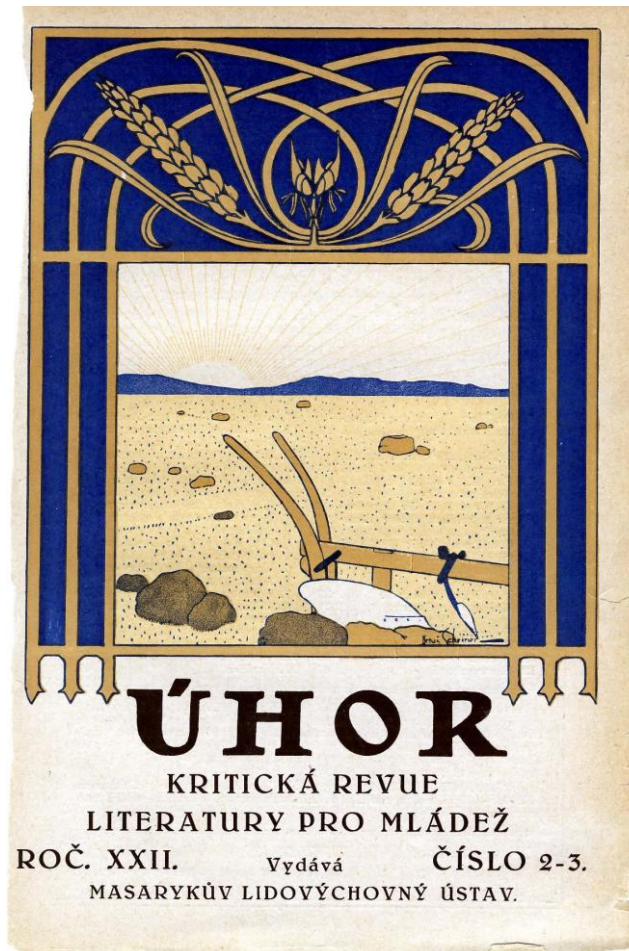
Pedagog a spisovatel **Jaroslav Petr** začal v roce 1901 redigovat v časopise *Pedagogické rozhledy* rubriku *Literatura pro mládež*, kde rovněž vyjádřil požadavek, že „*literatura pro mládež vytrhnouti se musí z područí pedagogiky a dáti tam, kam patří, do literatury. Musí se jí dostati vzduchu a uvedena býti musí na světlo.*“

Volání po skutečně umělecké tvorbě pro děti a mládež zaznělo i v časopise *Volné směry*, který se zabýval výtvarným uměním. Skupina výtvarníků Mánes zde otiskla v roce 1902 prohlášení, v němž proklamuje požadavek na estetickou hodnotu v tvorbě pro děti a mládež.

V navazujícím desetiletí sílí podobné hlasy a zvyšuje se i zájem o literárněhistorickou rekapitulaci literatury pro děti a mládež. **Arne Novák** zařazuje do *Přehledných dějin české literatury* (1913) kapitoly o vývoji LPM, **František Václav Suk** a **Otokar Pospíšil** vydávají v roce

1924 první ucelenou literárněhistorickou příručku věnovanou tvorbě pro děti a mládež **Dětská literatura česká** (do níž zařazují i kapitolu o slovenské LPM).

Významnou roli v proměně tvorby pro děti a mládež sehrál časopis **Úhor**, který roku 1913 založil **Otakar Svoboda**. Úhor pomohl zformovat první generaci literárních kritiků specializovaných na tvorbu pro děti. Jeho poslední dvojčíslo vyšlo v květnu 1944, kdy byl (z důvodu nedostatku papíru) zastaven protektorátními úřady.

V prosinci roku 1919 se konala ustavující valná hromada Společnosti přátel literatury pro mládež, V. F. Suk v témže roce založil Knihovnu spisů pro mládež.

Tyto aktivity a publikace jsou dokladem toho, jak se v období do první světové války měnil náhled na funkci a podobu LPM.

V souvislosti s novými technickými možnostmi (například tisk ilustrací) se proměňuje i podoba knihy pro děti a mládež: typografie respektuje kompetence dětského adresáta, knihy jsou bohatě ilustrovány.